

SAFEVÎ DÖNEMİNDE KADININ SOSYO-POLİTİK STATÜSÜ
SOCIO-POLITICAL STATUS OF WOMEN IN THE SAFAVID PERIOD

Maryam Akbari NOSHAD

Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları, Doktorant,
maryam.akbarinoshad2012@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6791-7401>

ÖZET

Bu makale, İran'ın Safevî dönemine odaklanarak kadınların sosyal ve siyasi statüleri, aile içindeki rolleri ve evlilik, boşanma gibi konularını ele almaktadır. Giriş bölümünde, kadınların tarih boyunca toplum içinde önemli birer parça olduğu ve medeniyet tarihindeki rollerinin değerli olduğu vurgulanmıştır. Safevî döneminde, genel olarak kadınların evde kalarak kamusal yaşamdan dışlandığı, üst sınıfa ait kadınların saraylarda daha görünür olduğu ve orta sınıf kadınların ev işleri ve tarım gibi faaliyetlerle meşgul oldukları belirtilmiştir. Üst sınıf kadınların kültürel faaliyetlere katılımları, sanat, mimarlık ve dinî kurumlarda faaliyet göstermeleri üzerinde durulmuş, ancak kadınların kamusal alanda sınırlı görünürlükleri olduğu vurgulanmıştır. Aile içindeki kadın rolü bölümünde, kadınların günlük yaşamlarındaki sorumlulukları, çocuk yetiştirme, ev işleri ve sanatsal faaliyetlere katılımları sıralanmıştır. Aile içindeki karar alma süreçlerinde erkeklerin liderlik rolüne vurgu yapılmış, ancak kadınların ekonomik etkilerine ve toplumsal rollerine bağlı olarak bu durumun değişebileceği belirtilmiştir. Evlilik üzerinde detaylı bir şekilde durulan makalede, evlilik sözleşmeleri ve kadınların genellikle kendi eşlerini seçememeleri vurgulanmıştır. Cariye ile evlenme, müt'a nikâhı ve yasal evlilik gibi farklı evlilik türleri açıklanmıştır. Daha sonra boşanma nedenleri ve bunun nasıl gerçekleştiği anlatılmıştır. Safevîler döneminde Harem'in kadınlar için kritik bir alan olması kesindir. Bu çalışmada Safevî Haremi hakkında bilgi verilerek oradaki kadınların hayat tarzı açıklanmıştır. En son kadınların Safevî dönemindeki siyasi röle sahip olup olmadıkları ve bu konudaki faaliyetleri sergilemişlerdir. Bu makale, tarihsel bir döneme odaklanarak kadınların toplumdaki konumlarını anlamak için önemli bir kaynak olarak değerlendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Safevî, Kadın, İran, Harem, Sosyal, Siyasi

ABSTRACT

This article focuses on the Safavid period of Iran and discusses women's social and political status, their roles in the family, and issues such as marriage and divorce. In the introduction, it is emphasized that women have been an important part of society throughout history and that their roles in the history of civilization are valuable. It has been stated that during the Safavid period, women were generally excluded from public life by staying at home, upper-class women were more visible in the palaces, and middle-class women were busy with activities such as housework and agriculture. The participation of upper-class women in cultural activities and their activities in art, architecture and religious institutions was emphasized, but it was emphasized that women had limited visibility in the public sphere. In the section on women's role in the family, women's responsibilities in their daily lives, child rearing, housework and participation in artistic activities are listed. The leadership role of men in decision-making processes within the family has been emphasized, but it has been stated that this situation may change depending on the economic influence and social roles of women. The article focuses on marriage in detail, emphasizing marriage contracts and the fact that women generally cannot choose their own spouses. Different types of marriage such as marriage with a concubine, mut'a marriage and legal marriage are explained. Then, the reasons for the divorce and how it happened are explained. It is certain that the Harem was a critical area for women during the Safavid period. In this study, information about the Safavid Harem is given and the lifestyle of the women there is explained. Finally, it exhibits whether women had a political role in the Safavid period and their activities on this issue. This article can be considered an important resource for understanding women's positions in society by focusing on a historical period.

Keywords: Safavid, Women, Iran, Harem, Social, Political

1. GİRİŞ

Geçmişten bugüne kadar insan toplumunun yarısını kadınların teşkil ettiği bilinir. Buna göre tarihin yarısının kadınlara ait olduğunda şüphe yoktur. Kadın, tarihte toplumun önemli varlığı olarak medeniyet ve insanlık tarihinin oluşumunda çok önemli bir mevkiye sahiptir. Çoğu toplumda kadınların, ailenin düzeni ve çocukların yetişmesinde önemli bir yeri olmuştur. Birçok tarihsel dönemde kadınlar, erkeklerin refakatçisi ve sosyal arkadaşı olarak var olmuş ve çoğu zaman siyasi aktivistler, yazarlar, şairler, sanatçılar, bilim adamları vb. olarak ün kazanmışlardır.

Kadınlar, bazı dönemler ve hükümetlerin özel şartları ve yapısına göre hep baskı altında kalmış ama buna rağmen yine kendi haklarını savunmak ve hayatta daha etkili bir role sahip olmak için çaba göstermişlerdir. Bu nedenle tarihte kadının rolünün daha iyi anlaşılabilmesi için tarihte kadının rolünün dinamik bir konu olduğu ve her dönemin sosyal ve kültürel koşullarına göre farklılaştığı gerçeğine dikkat etmek gerekmektedir.

İran tarihinde, İran'ı 1501'den 1736'ya kadar yöneten Safevî Devleti (Gündüz, 2008: 457-459), büyük bir kültürel ve sanatsal başarı göstermiştir. Ancak bu dönemde kadının statüsü, dönemin sosyal ve kültürel normları tarafından sınırlandırılmış ve şekillendirilmiştir. Bu nedenden dolayı kadınların özellikle aile hayatındaki gerçeklerinin görünüp araştırılması kolay olmamakla birlikte bunlar daha ziyade o dönemin seyyahları tarafından gözlemlenmiştir. Bu bilgiler, az olsa bile o dönemin kadınlarının durumunu açıklayacak değere sahiptir. Tüm bu bilgiler kapsamında bu çalışmada döneme ait kadınların sosyo-politik statülerine değinilecektir (Cihandide, Haefi, 2017: 137; Kulizade, 2004: 78).

1. KADINLARIN SOSYAL STATÜLERİ

Safevî dönemi, İran tarihinin kültürel, sosyal ve politik faktörlerden etkilenen en önemli dönemlerinden biridir. Bu dönemde kadınlar, toplumun yapısal kısıtlamalarına rağmen sosyo-politik yaşamda önemli bir rol oynamışlardır. Sosyal anlamda Safevî döneminde kadınlar daha çok evde olup kamusal yaşamdan büyük ölçüde dışlanmışlardır. Kadınlar, genel olarak evde mahsur kalıp dış dünyadan habersiz sınırlı işler ile uğraşmışlardır. Kadınların durumu İran'ı ziyaret eden Avrupalı seyyahların yazılarına yansımıştır. Onlar yazılarında dışarıda çok az kadın gördüklerini ve kasabalarda hiç kadın yüzü görmediklerini söylemiştir. Seyyahlar, yazılarında daha ziyade saray kadınları hakkında bilgi vermişlerdir. Çünkü normal kadınlarla görüşme imkânına sahip olamamışlardır.

Safevî döneminde (1501-1722) İran'daki kadınlar; sosyal sınıf, etnik köken ve dinî eğilim gibi faktörlere bağlı olarak değişen derecelerde sosyal özgürlüklere ve kısıtlamalara maruz kalmıştır. Saray ve hükümete bağlı olmayan kadınlar, zamanlarını evde geçirmiştir. Bu sınıfın, saray ve harem kadınlarına göre daha rahat bir sosyal hâlleri vardır; onlar daha rahat gezi, hamam ve eğlenceye katılabilmıştır (Felsefi, 1974: 53-54; Kulizade, 2004: 78-80). Safevî döneminde yüksek sınıf kadınlar, toplumda daha az görünürlerdir ve çoğunlukla saraylarda kalarak düşük statülü işlerden kaçınmaktadırlar. Onlar, daha çok yemek yeme ve dinlenme gibi aktivitelerle meşgul olmaktadır. Üst sınıfa ait olan kadınlar evde herhangi bir iş yapmamakta ve sadece günlerini tütün ürünleri ve nargile içmekle geçirmekte ve hamam için bir sürü yemek tedarik etmektedirler.

Orta sınıf kadınlar, genellikle ev işlerini kendileri yaparken kırsal kadınlar da ev işlerinin yanı sıra hayvancılıkla uğraşır, inek ve koyun yetiştirmişlerdir (Oliviyev, 1992: 86). Onlar çocuk yetiştirmekten ve evi idare etmekten sorumluydular ve hatta bazı kadınlar perde arkasında iş ve siyasetle ilgilenmekteydiler. O dönem kadınların en önemli eğlencelerinden biri hamamdı ve hamam bir eğlence aktivitesiydi. Ayrıca onlar hava almak ve gezmek için bazen dışarı çıkıyorlardı.

Şah'in eşleri ve kızları gibi üst sınıftan kadınların eğitime erişimi vardı ve genellikle Farsça, Arapça ve Türkçe okuryazarlardı. Ayrıca sosyal etkinliklere katılma, müzik ve şiir okuma gibi kültürel faaliyetlerde bulunma fırsatları da olurdu. Safevî döneminde özellikle saray kadınları, ilim öğrenmek için çaba gösteriyorlardı. Saray kadınları; sanat, mimarlık ve dinî kurumlarda faaliyet gösteriyorlardı. Aynı zamanda servetlerinin önemli bir kısmını hayır işleri ve halka hizmet için harcıyorlardı (Hazai, Abdulkerimi, 2014: 191-193; Birjandfar, 2005: 37).

Safevî döneminde kadınların sosyal yaşamının önemli bir yönü, kadınların mahrem olmayan erkeklerden saklanmasını gerektiren "Hicab" kavramıydı. Bu kavram, hükümetin baskısından değildi fakat dinî yasalara ve geleneklere dayalıydı. Safevî döneminde kadınların kıyafeti erkeklerden çok farklı değildi; kadınlar, uzun bir elbise giyer, kemer takar, baş ve yüzlerini başörtüsü şeklinde çarşaf ve peçe ile kapatırlardı (Barani, 2004: 189). Kadınların toplantılarda bulunmalarını sınırlayan etkenlerden biri de kadınların başörtüsüne ve iffetine tecavüz edilme korkusuydu. Bu nedenle kadınlar, genel olarak halka açık yerlerde ve ev dışında peçe, eşarp gibi geleneksel örtüler kullanmışlardır (Kulizadeh, 2004: 78-80).

Kadınlar Safevî Döneminde Aşura ve Muharrem törenlerinde toplu yas tutuyorlardı. Ayrıca çocuklara isim verme, düğün gibi törenlerde hazır bulunuyordu. O dönemdeki kadınların vakıf ve hayır işlerine iştirak etmeleri yaygındı (Barani, 2004: 198).

1.1. Ailede Kadın

Aile konusu en temel sosyal yapı kavramı olarak öne çıkmaktadır. Bir kadının sosyal hayattaki statüsünü belirlerken onun ailedeki konumu önem taşımaktadır. Bir kadının ailedeki rolü onun sosyal hayattaki katılımına zemin hazırlamaktadır. Günlük yaşamlarında kadınlar; yemek pişirme, temizlik, dikiş ve dokuma gibi faaliyetlerde bulunuyorlardı. İl ve kabilelerdeki kadınlar; tarım ve hayvancılıkla uğraşır. Halıcılıkta onların mesleklerinden biridir (Foran, 1999: 59-65).

Kadınlar, diğer sınıflar gibi kendi toplumsal rollerini yerine getirirken, sosyal konumlarına uygun olarak hareket ederlerdi. Safevî dönemi ailesinde erkeklere aile liderleri denir. Kadınların ise ailenin kraliçesi olarak birçok sorumluluğu vardır. Kadınlar erkeğin eşi, çocukların annesi gibi birçok rolü aynı anda üstlenmek zorundaydı. Safevî döneminde ailedeki temel kararlar genellikle erkekler tarafından alınır, bu da erkeklerin güç kazanmasına yol açmıştır. Fakat bu durum, toplumun farklı kesimlerinde aynı derecede geçerli değildi ve kadınların ekonomik etkisine ve toplumsal rollerine bağlı olarak farklılık gösterirdi. Kadınların kamusal alanda görünürlüğü de pozisyonlarına bağlı olarak değişirdi. Örneğin, üst sınıf kadınlar daha az şehirde görünürken onların geçişlerinde yolu boşaltmak yaygın bir uygulamaydı.

Araştırmamıza konu olan dönemde kadınlar ailelerinde önemli bir mevkiye sahiptir. Çocukların eğitimci ve aile yöneticileri olarak birçok sorumluluğu vardır. Kadınların ailedeki ana rolü çocuk yetiştirmektir. Buna ek olarak, bir aile yöneticisi olarak kadınlar yiyecek hazırlamak ve evin ihtiyaçları için aile finansmanı konusunda karar vermekten sorumludur. Ayrıca o dönemde kadınlar, sanat ve kültür alanında faaliyet gösterir ve bu alanlarla ilgili el sanatları, resim vb. sanat dallarıyla meşgul olmuşlardır (Kâbe; Fethi, 2020: 244-246).

1.2. Kadınlar ve Evlilik

Safevîler döneminde evlilik en önemli konulardan biriydi. Kadınlar için evli olmak, asli ve gerekli görevlerden biri olarak kabul edilmiştir. Bu dönemde evlilikten hem erkeklerin hem de kadınların sorumlu olduğunu ancak kadınların bunu yapmak için ebeveynlerinin onayını almaları gerektiği görülmektedir.

Safevî döneminde evlilik sözleşmeye dayalıydı ve kadınlar genellikle kendi eşlerini seçemezlerdi. Aksine ebeveynleri, velileri veya kervan bekçileri bunu onlar için yapardı. Evlendikten sonra kadınlar, kocalarının ailesinin bir parçası olarak kabul edilirdi ve kocalarından çok daha az haklara sahiplerdi. Safevî döneminde kadınlar, küçük yaşta evlenirdi. Evlenecek kızlar, başkaları tarafından değerlendirilir ve damat adayına gösterilirdi (Hicazi, 2002: 91-93)

Safevî döneminde normal evlilikler dışında bazı siyasi amaçlardan dolayı evlilikler de vardı. Bunlar farklı siyasi amaçlardan dolayı gerçekleşmiştir. Birinci olarak barış amaçlı vuku bulan evlilikler vardı (Hicazi, 2002: 109-110). İkinci tür ödül-ikramiye tarzı evliliklerdi. Buna bağlı olarak devlet hizmetindeki görevinde başarılı olan kişi veya şaha sadık olan ordu komutanları ve şaha itaat edenler, ayrıca devlet içi kavgaları idare etmek vaadi veren şahıslar, ödül olarak saray ve şah ailesine bağlı olan kızlar ile evlenebilirdi. Bunların yanı sıra devlette makam almak üzere gerçekleşen evlilikler de vardı. Dolayısıyla bazı tanınmış aileler, kendi kızlarını şaha evlenme amacıyla sunarak devlette bir görev alır, maaşa bağlanırdı (Hicazi, 2002: 116-117).

Safevî Döneminde üç çeşit evlilik vardı: cariyeye ile evlenmek, müt'a nikâhı ve yasal evlilik. Cariyeye ile evlenmenin tek şartı onların harçlık nafakalarını sağlamaktı. Bu kadınlar veya cariyeler çocuk sahibi oldukları zaman yükselip, anne olarak değer görürdü. Diğer tür kısa dönem müt'a nikâhı yolu ile yapılan evlilik olup genelde orta statüde olanlar bunu yaparlardı. Geçici evlilikte evliliğin süresi belirlenir ve sürenin sonunda çiftler ayrılırdı. Bu evlilik türü, Safevî döneminde seyahat veya bir erkek ve bir kadının refakatini gerektiren diğer faaliyetler için kullanılıyordu. Bu tür bir evlilikte mehir, genellikle kalıcı bir evliliğe göre daha düşüktü. Son olarak yasal evlilik vardı, bu evlilik normal evlilik demektir ve her erkeğin İslam kanunlarına göre yasal olarak 4 eşi olabilirdi. Bu evlilikte mehir belirlenirdi ve boşanma hâlinde bu mehir kıza verilirdi. Genelde boşanma fakir ailelerde az gerçekleşen bir olaydı. Bize göre bunun en temel sebebi, erkeklerin maddi güçlerinin olmadığından mehir ödemek gibi bir şanslarının olmaması ve kadınların da bu sebepten dolayı boşanma sonrası maddi sıkıntı yaşamalarıdır (Şarden, 1971: 339-341).

1.3. Safevî Döneminde Boşanma

Safevî döneminde hem erkeklerin hem de kadınların boşanmayı başlatma hakkı vardı ancak süreç kadınlar için daha zordu. Bir kadının boşanma davası açabilmesi için kocasının suiistimali veya istismarına dair kanıt sunması gerekirken bir erkek daha kolay boşanma davası açabilirdi. Boşanma yasalarındaki bu tutarsızlık, erkeklerin kadınlardan daha fazla güç ve otoriteye sahip olduğu toplumun ataerkil doğasından kaynaklanıyordu.

Boşanma süreci, müzakere ve tahkim de dâhil olmak üzere birkaç aşamadan oluşurdu ve tamamlanması birkaç ay sürebilirdi. Boşanma kabul edilirse çift, mallarını İslam hukukuna göre bölmek zorunda kalırdı. Bazı durumlarda kadınlar, lehlerine anlaşmalar için pazarlık yapabilirlerdi ancak genel olarak boşanma davalarında dezavantajlı durumdaydılar.

Boşanma, sosyal düzenin bozulması ve aile biriminin başarısızlığı olarak görüldüğü için Safevî İran'ında olumlu görülmezdi. Ancak evliliğin açıkça yürümediği durumlarda boşanma gerekli ve meşru bir seçenek olarak kabul edilirdi (Hicazi, 2002: 136-139).

Boşanma, bir din adamının huzurunda yapılırdı. Hem erkek hem de kadın boşanma talebinde bulunabilirdi. Ama kadın boşanmak isterse çeyizini erkeğe vermesi gerekirdi ki erkek onu boşasın. Bu, İranlılar açısından bir kadının bir erkekten boşanmasının utanç verici olduğu gerçeğine rağmen olurdu. Hele erkek, üst düzey bir ailedense kadının boşanma isteği yerine ölümü tercih etmesi istenirdi. Ancak boşanma, sıradan insanlar için de zordu. Çünkü erkek çeyizin tamamını kadına ödemek zorundaydı. Bu nedenle bazen kocanın karısını boşamak için taciz ettiği ve böyle bir erkeğin çeyiz ödemekten muaf tutulduğu zamanlar olurdu (Şarden, 1971: 375-376).

1.4. Safevî Dönemi Harem

Harem kadınları, hayatları boyunca haremde kalmaya mecburlardı. Şahın annesi onların tüm yaşamına müdahale ederdi. Harem kadınları için güzel imkânlar sağlanıp sarayın bütçesinin büyük kısmı hareme harcanıyordu. Şah Abbas'ın haremde 500 ve Süleyman Şah'ın haremde 800'ü aşkın kadın vardı. Bunlar İranlı, Ermeni, Gürcistanlı ve Çerkez kadınlardan oluşmaktaydı. Bu kadınlar, dışarı ile az irtibat içerisinde bulunurlardı. Ağalar onlara hizmet ederlerdi. Harem kadınları, derece olarak üç unvan taşırlardı. Birinci merteye haremde doğan kızlardı ve onlara "Begüm" lakabı veriliyordu; ikincisi, Şah'ın resmî eşleri ve sarayın önemli kadınlarıydı ve onlara "Hanım" deniyordu; bu iki gruptan olmayan ve daha aşağı mertebede olan kadınlar "Hatun" olarak anılıyordu.

Kadınların haremdeki hayatı çok zordu. Onlar sürekli has ve Şah'ın gözdesi olmak için birbirleri ile savaş içerisinde olup yarışıyorlardı. Haremde erkek çocuk doğurmak bir üstünlük olup artık anne unvanına yükselmek demektir. Bu sebepten dolayı kadınların zor ve stresli hayatları vardı ve erkek doğurmayan kadınlar, hayat boyu haremde bir köşesinde zor bir hayat geçiriyorlardı. Bu duruma bakarak harem kadınlarının nasıl zor bir hayat yaşadıkları ve nasıl bir baskı altında oldukları görülmektedir. Onların değeri onların inisiyatifinde olmayan erkek çocuk doğurmak veya şah tarafından seçilmekten ibaretti (Şarden, 1971: 380-381). Harem kadınları ev işi yapmayıp daha rahat hayata sahiplerdi, hâlbuki normal kadınlar genelde evde olup ev işi yapıp koca ve çocuklarına hizmet ederlerdi (Şarden, 1971: 390-391).

Ayrıca ifade etmek gerekir ki; harem kadınlarının bazı kültürel ve siyasi aktiviteleri vardı. Bunlara örnek olarak Safevî Devleti'nin kurucusu Şah İsmail'in (1501-1524) kızı Mehin Banu gösterilebilir. Adı geçen kişi hiç evlenmeyip kardeşi ikinci Safevî Şahı Şah Tahmasb'ın (1524-1576) sarayında etkili bir role sahipti. Bu kadın Şah'ı halka iyi davranmaya teşvik ediyordu (Şarden, 1971: 390-391). Bu tip kadınların ilgili dönemlerdeki etkisi, onların kendi zamanlarında üstün bir başarıya sahip olduklarını göstermektedir.

2. SAFEVÎ DÖNEMİNDE KADINLARIN SİYASİ STATÜSÜ

Safevî dönemi dâhil bazı istisnai durumlar hariç, İran tarihinde İslam'dan sonra kadınlar resmî ve doğrudan siyasi işlere hiçbir zaman dâhil olmadılar (Bayani, 2014: 7). Siyaset dediğimiz zaman saray kadınları öne çıkarlar. Şüphesiz ki harem, bir faktör olarak Safevî dönemi siyasetinde etkili oldu. Özellikle bu durum İran Devletinin zayıflama ve çöküş dönemlerinde ön plana çıkmıştır. Abbas I (1587-1629), çeşitli alanlardaki önemli hizmetlere rağmen yakın entrikalar ve yaşadığı komplolar sebebiyle şehzadelere daha fazla kontrol uygulama kararı almıştır. Bu politika, şehzadelerin pratik siyaset alanından uzaklaşmalarına ve haremle yakınlaşmalarına ve sonuç olarak uygun bir halef yetiştirme eksikliğine neden oldu. Bu şekilde, sonraki Safevî şahları harem kadınları ve saray görevlilerinin oyuncağı hâline geldiler. Tabii ki İran tarihi boyunca kadınların bireysel ve toplumsal statüleri çok sayıda yükseliş ve düşüş yaşamıştır.

Toplumun canlı ve siyasetin güçlü olduğu dönemlerde kadınların statüsü yüksekken toplumun zayıfladığı dönemlerde kadınların statüsü de düşmüştür. Farklı siyasi, ekonomik ve kültürel faktörler toplumsal rolleri etkilemiştir. Kadınların siyasi faaliyetleri, bu dönemde genellikle azil, tayin ve entrikalarla sınırlıydı ve siyasi faaliyetlerin sahnesinde güçlü veya zayıf Safevî şahlarının kurallarını etkiliyordu. Aynı zamanda bazı kadınlar, büyük erkeklerle ilişkileri veya güzellikleri nedeniyle devlet işlerinde önemli bir güce sahiplerdi. Örneğin Tahmasb'ın taht olaylarında etkili olan Peri Han Hanım bunlardan biriydi. Ayrıca, Sultan Muhammed Hudabende (1578-1587)'nin eşi Mehd Evliya on sekiz sene ülkeyi yönetti (Savory, 2008: 68). Safevî döneminde kadınlar, siyasi alanda aktif olmuşlardır. Ancak genellikle erkek hükümdarların egemen olduğu siyasi kararları etkilemişlerdir. Siyasi faaliyetlerin çoğu, harem içinde entrikalarla ve

tasarılarla sınırlı kalmıştır. Kadınların siyasi faaliyetlerdeki rolü, dönemin siyasi, ekonomik ve kültürel koşullarına bağlı olarak değişmiştir.

SONUÇ

Safevî döneminde kadınların sosyal hayatı, çeşitli faktörlere bağlı olarak fırsatlar ve kısıtlamalar içinde karmaşık bir yapı arz etmiştir. Sosyal sınıf, bölge ve din gibi değişkenler, kadınların yaşantılarını etkileyen temel unsurlar olmuştur. Kadınlar, dinî törenlerde ve uygulamalarda önemli roller üstlenmiş, yas törenlerine katılmış ve çeşitli aktivitelerde bulunmuşlardır. Ancak, zaman zaman ataerkil toplum gelenekleriyle çatışan bir denge içinde bulunmuşlardır.

Sosyal hayatta mevcut fırsatlar, kadınların eğitim ve kültürel faaliyetlere katılımlarına olanak tanımıştır. Ancak, bazı kadınlar evlerine kapanmış, sınırlı sosyal etkileşime tabi tutulmuş ve bu durum, kadınların yaşantılarını şekillendiren diğer bir önemli etken olmuştur. Siyasi alanda kadınların aktif olmalarına rağmen, genellikle erkek hükümdarların egemen olduğu siyasi kararları etkileme konusunda sınırlı bir etkileri olduğu görülmüştür. Siyasi faaliyetlerin büyük bir kısmı harem içinde entrikalarla ve tasarılarla sınırlı kalmıştır. Ancak, bazı etkili kadınlar saray ve devlet kararlarında belirgin bir rol oynamışlardır.

Safevî döneminde kadınların sosyal hayatı, dönemin siyasi, ekonomik ve kültürel koşullarına bağlı olarak şekillenmiş; hem harem kadınları hem de normal kadınlar, çeşitli alanlarda emek vererek toplumsal yaşama katkıda bulunmuşlardır.

KAYNAKÇA

- Barani, M. (1393 Şemsi/2004). Sebki Zindegi-i Zen-i İrani ez Nigah-i Sefername Nevisan-i Gayri İrani Asr-i Safevî. *Tarih-i İslam Dergisi*, 57, 171-206.
- Birjandifar, N. (2005). Royal women and politics in Safavid Iran. Master's thesis. *Institute of Islamic Studies*, Montreal, McGill University.
- Cihandideh, M. ve Haefi, Sh. (2017). Women's Status During the Safavid Period, *Recent Researches in Social Science*, No. 11, Spain, Digital Convergence, Manufacturing and Tourism Press, 137-142.
- Delavale, P. (1380 Şemsi/2001). *Sefarname*. Çev. Mahmut Behfrouzi, C.II, Tahran, Katre Yayınları.
- Donyari, S. (2015). Vaziyet-i İctimai-i Zenan der Devre-i Safevîyyeba Tikye berDidgah-i Sefername Nevisan, *Cundi Şapur Dergisi*, III, 23-39.
- Felsefi, N. (1353 Şemsi/1974). *Zindegani-i Şah Abbas-i Evvel*, III. Tahran: İntişarat-i Danişgah-i.
- Foran, C. (1378 Şemsi/1999). *Mukavemet-i Şikenende, Tarih-i Tehevulat-i İctimai-i İnan ez Safevîyye ta Salhaye Pes ez İnkilap*. Çev. Ahmet Tedeyyun. Tahran: Rasa Yayınları.
- Gündüz, T. (2008). "Safevîler", 35. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, 457-459.
- Hicazi, B. (1381 Şemsi/2002). *Zayife, Berresi Caygah-i Zenan der Asr-i Safevî*, Tahran, Kaside Sera Yayınları.
- Kâbe, N. ve Fethi, K. (1399/1400). Karkerdha-i ictimai-i Hanivadeba Tekit ber Nakş-i Zen der Asr-i Safevî, *Fesname-i ilmi-Pejuheşi-i Tarih*, 60, 237-262.
- Kulizadeh, A. (1383 Şemsi/2004). Nigah-i CamiyaŞinahti be Mevkiyet-i Zenan Der Asr-i Safevî, *Pejuheş Zenan Dergisi*, S.II, 77-88.

- Oliviye, (1371 Şemsi/1992). *Sefername-i Oliviye*, Çev. Mehmet Tahir Mirza, Haz. KulamrızaVarahram, Tahran, İttilat Yayınları.
- Savory, R. (1387 Şemsi/2008). *İran-i Asr-i Safevî*, Çev. Kambiz Azizi, Tahran, Merkez Yayınları.
- Şarden, C. (1350 Şemsi/1971). *Siyahetname-i Şarden*, çev. Muhammet Ali Abbasi, C.XIII, Tahran, Emirkebir Yayınları.
- Şayistefer, M., Hazai, M. ve Abdulkerimi, S. (1393 Şemsi/2014). Berresi-i Caygah-i İctimaii-i Zenan ve Kudekan Der Devrei Şah Tahmasb-i Safevî (930-983 H.) Ber Esas-i Tatbik-i Nigareha-i Nuseh-i Şahname-i Tahmasbi ve Heft Renk-i Orang Cami, *Zen der Ferheng ve Honer Dergisi*, II, 189-208.